

Structurele discriminaties van transgender personen in België

wegwerken

Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen staat sinds 2002 in voor het waarborgen en bevorderen van de gelijkheid van vrouwen en mannen en de bestrijding van elke vorm van discriminatie en ongelijkheid op basis van het geslacht. Discriminatie op basis van geslachtswijziging wordt hier wettelijk aan gelijkgesteld. Transgender personen, dat wil zeggen personen van wie de genderidentiteit en/of de genderexpressie niet overeenkomt met het geboortegeslacht, zijn frequent het slachtoffer van discriminatie. Vaak is deze discriminatie structureel, met andere woorden, een gevolg van wettelijke regelingen. Met het oog op het wegwerken van deze discriminaties, pleit het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen voor een aantal herzieningen en aanvullingen in de Belgische wetgeving. Aan de basis van deze visietekst ligt een fundamenteel respect voor de mensenrechten, ook wanneer het kleine minderheden betreft. Bovendien is het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen ervan overtuigd dat met het wegwerken van de discriminaties in wettelijke bepalingen een belangrijk signaal wordt gegeven en dat de overheid op deze manier een impuls kan geven aan de strijd tegen de vooroordelen en het onbegrip waar transgender personen nog dagelijks mee geconfronteerd worden.

Concreet pleit het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen voor:

- 1) Een herziening van de criteria voor geslachtsverandering en voornaamswijziging in de wet betreffende de transseksualiteit van 10 mei 2007
- 2) Een wettelijke bescherming tegen discriminatie op basis van genderidentiteit en genderexpressie
- 3) Een betere bescherming van de rechten van transgender ouders en hun kinderen
- 4) Een wettelijke bescherming tegen pesten op het werk op basis van geslachtswijziging, genderidentiteit en genderexpressie
- 5) Een goede terugbetalingsregeling van medische kosten in het kader van een transitieproces
- 6) Een reflectie over aangepaste identiteitsdocumenten

Context

In 2009 liet het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen een onderzoek uitvoeren om de discriminaties en ongelijkheden in het dagelijkse leven van transgender personen in België in beeld te brengen. Dit onderzoek werd gepubliceerd onder de titel 'Leven als transgender in België' en is beschikbaar op de website van het Instituut (igvm-iefh.belgium.be). Uit dit onderzoek en uit de klachten die het Instituut en de organisaties van transgender personen regelmatig ontvangen, blijkt dat ongelijke behandeling en discriminatie van transgender personen zeer frequent voorkomen.

Het bestrijden van discriminatie hoort tot de kerntaken van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. Dit kan zowel door het ontwikkelen van een aangepast wettelijk kader, als door het verankeren van de gelijkheid als een vanzelfsprekendheid in de samenleving. In deze tekst ligt de klemtoon op het wegwerken van structurele discriminaties via het aanpassen van de Belgische wetgeving. Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen wil evenwel beklemtonen dat het van wezenlijk belang is dat stereotypen rond vrouwen en mannen doorbroken worden. Het zijn immers juist deze stereotypen en het seksisme dat eruit voortvloeit, die aan de basis liggen van de vooroordelen en de pesterijen waarvan transgender personen het slachtoffer zijn.

In deze context formuleert het Instituut een aantal aanbevelingen voor de Minister van Binnenlandse Zaken en Gelijke Kansen, de Minister van Justitie, de Minister van Werk en de Minister van Volksgezondheid.

1) Herziening van de criteria voor geslachtsverandering en voornaamswijziging in de wet betreffende de transseksualiteit van 10 mei 2007

Met de wet van 10 mei 2007 wilde de wetgever de bestaande procedure voor een officiële geslachtswijziging vereenvoudigen door ze louter administratief te maken met duidelijk omschreven voorwaarden. Tot dan toe moest een transseksueel persoon voor de aanpassing van de M of V op de identiteitskaart voor de rechter verschijnen, die dan een vaststelling maakte van de situatie. De voorwaarden uit de wet lagen in de lijn van deze bestaande jurisprudentie en legden sterk de nadruk op de medische kant. Voor een kleine groep van transgender personen was de wet zonder meer een goede zaak. Op zich was de wet van 10 mei 2007 betreffende de transseksualiteit op dat moment een mijlpaal voor transseksuele personen. Van in het begin heeft de wet echter ook veel weerstand opgeroepen, juist omwille van de strenge medische voorwaarden en de eis tot onomkeerbare sterilisatie.

In 2006 werden door een groep internationale mensenrechtenspecialisten de Yogyakarta principes opgesteld. Aanleiding was de vaststelling dat seksuele voorkeur en genderidentiteit heel frequent samengaan met systematische schendingen van de mensenrechten. Hoewel de Yogyakarta principes geen juridisch bindende tekst zijn in België, hebben ze een belangrijke morele betekenis. Uitgaande van deze principes, is de Belgische wet betreffende de transseksualiteit in wezen in strijd met de mensenrechten. Doordat de wet medische ingrepen, waaronder een onomkeerbare sterilisatie, als voorwaarde stelt om een geslachtswijziging officieel te laten registreren, schendt ze de fysieke integriteit van de persoon en diens recht om erkend te worden in de eigen genderidentiteit.

Meer informatie over de Yogyakarta principes is te vinden op de website: www.yogyakartaprinciples.org.

In feite zijn er in de wet transseksualiteit van 2007 onbedoeld een aantal vooroordelen over transgender personen geslopen, die vanuit het oogpunt van de antidiscriminatie in vraag moeten worden gesteld. De wet is met andere woorden aan een dringende herziening toe.

Een eerste aspect betreft de voorwaarde dat een transseksueel persoon een geslachtsaanpassing moet hebben ondergaan die *“hem of haar zodanig in overeenstemming heeft gebracht met dat andere geslacht, waartoe hij of zij overtuigd is te behoren, als dit uit medisch oogpunt mogelijk en verantwoord is.”* Het gaat hier over primaire geslachtskenmerken. Bij de toelichting van deze voorwaarde wordt er verwezen naar het seksueel functioneren van geslachtsorganen, vanuit een heteroseksuele, seksistische logica. Geslachtsorganen en seksuele beleving behoren tot de persoonlijke levenssfeer. Het vragen van een medisch attest hierover is met andere woorden een directe schending van de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene.

Een tweede aspect betreft de eis tot onomkeerbare sterilisatie. Een mens bij wijze van spreken verbieden om zich nog voort te planten is flagrant in strijd met de mensenrechten. Bovendien is dit onderwerp historisch erg geladen, omdat dit in de donkere bladzijden van de geschiedenis gebeurde met bevolkingsgroepen die als onwenselijk beschouwd werden. Iemand het recht op voortplanting ontzeggen is impliciet aangeven dat het om een minderwaardige persoon zou gaan. Hoewel deze eis in de eerste plaats is ingegeven vanuit de logica van het afstammingsrecht, waar verder op wordt teruggekomen, is deze eis voor de betrokkene een schending van zeer fundamentele mensenrechten. De wetgeving is hier discriminatoir.

Een derde aspect betreft de voorwaarde van het ondergaan van een hormoontherapie, die vereist is bij een voornaamswijziging. Opnieuw gaat het hier over een medische behandeling waar niet licht overheen kan worden gegaan. Bovendien is de achterliggende idee dat de betrokkene op een man of een vrouw moet lijken. Impliciet gaat het dan over de secundaire geslachtskenmerken, namelijk het uiterlijk en de vraag of de genderexpressie wel voldoende ‘geslaagd’ is. Een bijkomende voorwaarde is dat de nieuwe voornaam *“een essentieel gegeven [moet] zijn bij de rolomkering”*. Onbedoeld neemt de wet hier de stereotiepe beoordeling over van transseksuele personen als ‘meer of minder geslaagd in de transitie’.

De eerst vermelde voorwaarde voor een officiële registratie van de geslachtswijziging, namelijk dat de betrokken persoon *“de voortdurende en onomkeerbare innerlijke overtuiging”* heeft *“tot het andere geslacht te behoren dan datgene dat is vermeld in de akte van geboorte”* is op zich niet discriminerend. Een geslachtsaanpassing kan best beschouwd worden als een definitieve stap. De wet vereist echter dat deze overtuiging wordt aangetoond aan de hand van een verklaring van de behandelende psychiater. Dit verwijst naar het belangrijkste vooroordeel ten opzichte van transgender personen, namelijk dat ze ziek zijn. Zelfs wanneer een transgender persoon in behandeling is bij een psychiater, kan dat bezwaarlijk als voorwaarde gesteld worden. Bovendien is de psychiaterisering van een bevolkingsgroep stigmatiserend.

De discriminerende aspecten van de wet transseksualiteit zijn in feite een overblijfsel van het vertalen in formele vereisten van wat de rechter vóór 2007 deed: beslissen of de transitie wel

voldoende definitief en geslaagd was. Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen pleit ervoor om een officiële geslachtswijziging niet langer te koppelen aan een vaststelling van een situatie. Het uitgangspunt van de vernieuwde wet transseksualiteit moet gebaseerd zijn op het erkennen van de fundamentele rechten van transgender personen als mens te zijn. De vaststelling van een tegenstrijdigheid tussen de genderidentiteit en het geslacht dat in de geboorteakte wordt vermeld, wordt door de betrokkene zelf gemaakt, niet door een rechter of een psychiater. Vanuit het oogpunt van emancipatie, moet zelfbeschikking het uitgangspunt zijn.

Aanbeveling van het IGVM

In die context pleit het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen ervoor om zowel voor de officiële registratie van de geslachtswijziging, als voor de voornaamswijziging in het kader van een geslachtswijziging, enkel de eerste voorwaarde te behouden, namelijk de voortdurende en onomkeerbare innerlijke overtuiging tot het andere geslacht te behoren dan datgene dat is vermeld in de akte van geboorte. Hiertoe ondertekent de betrokken persoon een verklaring op eer bij de diensten van de burgerlijke stand. Een voorbeeld van een dergelijke wetgeving kan worden gevonden in Argentinië, waar een geslachts- en voornaamswijziging enkel het invullen van een formulier vereist en de genderidentiteit beschouwd wordt als een persoonlijk recht.

Om misbruik van dit recht tegen te gaan, wordt de verklaring ondersteund aan de hand van twee ondertekende getuigenverklaringen, of een attest van een behandelend arts. Om de wijziging van geslacht en van voornaam te behouden als een eenvoudige administratieve procedure, is het aangewezen dat zowel voor de verklaring op eer van de betrokkene, als voor de getuigenverklaringen, of de attesten van de behandelende arts standaarddocumenten ter beschikking worden gesteld. Net als in de Argentijnse wetgeving, kunnen misbruiken verder worden tegengegaan door het opnieuw veranderen van geslacht moeilijker te maken: op dat moment moet de kandidaat immers een procedure opstarten bij de rechtbank en zal de rechter individueel oordelen over de situatie van de betrokkene.

Tegenstanders van een dergelijk uitgangspunt wijzen er meestal op dat dit een te vrijblijvende optie zou zijn. Mensen die van geslacht wensen te veranderen, zouden hier 'wat voor over moeten hebben'. Dit verwijst opnieuw naar een diepgeworteld vooroordeel dat transgenderisme en transseksualiteit iets frivools, iets lichtzinnigs zou zijn. De resultaten van de studie 'Leven als transgender in België', de klachtenbehandeling van het Instituut en de ervaring van het werken met transgender personen en organisaties tonen alleen maar het omgekeerde aan. Het is een erg moeilijke stap in het leven van mensen om van geslacht te veranderen. De hindernissen en obstakels zijn enorm. Een overheid die zich verbindt tot het bestrijden van discriminatie mag deze weg niet nog meer verzwaren.

Aanbeveling van het IGVM

Met dit uitgangspunt onderschrijft het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen expliciet de vraag van LGBT- en mensenrechtenbewegingen die streven naar het verwijderen van de notie van 'genderidentiteitsstoornis' uit de DMI, de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*,

zoals dat twee decennia geleden met homoseksualiteit gebeurde.

2) Wettelijke bescherming tegen discriminatie op basis van genderidentiteit en genderexpressie

België beschikt over drie anti-discriminatiewetten, alle drie gestemd op dezelfde dag als de wet betreffende de transseksualiteit, namelijk 10 mei 2007: één wet ter bestrijding van racisme en xenofobie, één wet ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen en één ter bestrijding van discriminatie op grond van leeftijd, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, geloof of levensbeschouwing, politieke overtuiging, taal, huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een handicap, een fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst.

Hoewel het principe van de anti-discriminatiewetgeving en van de Europese Richtlijnen en verdragsteksten terzake in wezen steeds inclusief is, in die zin dat minderheden en kwetsbare groepen altijd recht hebben op bescherming, zijn niet alle transgender personen expliciet beschermd door de anti-discriminatiewetgeving. De huidige wetgeving beschermt enkel de personen die officieel van geslacht zijn gewijzigd, die in een transitieproces zitten of die van plan zijn dit te doen. Uit onderzoek blijkt dat slechts een deel van de transgender personen hiervoor opteren. Op die manier blijven sommige slachtoffers van discriminatie in de kou staan.

Het zou de rechtszekerheid en de bescherming van transgender personen enorm verbeteren indien de anti-discriminatiewetgeving wordt uitgebreid tot de discriminatiegronden genderidentiteit en genderexpressie. Genderidentiteit en genderexpressie overlappen elkaar slechts ten dele. Genderidentiteit verwijst naar de manier waarop een persoon zijn of haar geslacht beleeft en benoemt; genderexpressie naar de manier waarop een persoon uitdrukking geeft aan zijn of haar geslacht, in uiterlijk en gedrag. Genderidentiteit is op zich een voldoende brede term om de hele waaier aan transidentiteiten te omvatten. Door ook genderexpressie expliciet als discriminatiegrond op te nemen in de wetgeving wordt een meer directe link met gedrag gelegd: vaak worden transgender personen immers eerder gediscrimineerd omwille van de manier waarop ze gepercipieerd worden en niet zozeer om de manier waarop ze de eigen identiteit beleven. Heel wat transgender personen houden die overigens juist omwille van de wijdverbreide vooroordelen verborgen. Het opnemen van genderexpressie als discriminatiegrond voorkomt bovendien dat opnieuw een bepaalde categorie van transgender personen onbeschermd blijven. Een voorbeeld hiervan is de heteroseksuele travestiet, die zichzelf benoemt als man, travestiet en drag queen, en die ontslagen wordt omwille van zijn 'weekend-activiteiten': hoewel zijn genderidentiteit niet omgekeerd is aan zijn geboortegeslacht, is zijn genderexpressie dat soms wel.

Aanbeveling van het IGVM

De wet ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen wordt momenteel geëvalueerd. Om transgender personen afdoende te beschermen tegen de verschillende vormen van discriminatie waarmee ze geconfronteerd worden, moeten genderidentiteit en genderexpressie als discriminatiegrond worden opgenomen in de wet.

Door genderidentiteit en genderexpressie expliciet op te nemen in de anti-discriminatiewetgeving wordt bovendien de mogelijkheid gecreëerd om deze ook expliciet op te nemen in de wetgeving rond de verzwarende omstandigheden bij haatmisdrijven.

3) Betere bescherming van de rechten van transgender ouders en hun kinderen

De voorwaarde van de onomkeerbare sterilisatie was in de eerste plaats ingegeven door het niet willen raken aan het huidige afstammingsrecht en het willen vermijden van situaties die als contradictorisch worden aangevoeld, zoals vaders die vrouw zijn, of moeders die man zijn.

Nochtans is de eis tot onomkeerbare sterilisatie geen waterdichte garantie gebleken om problemen op dit vlak te vermijden. Vaders kunnen bij de geboorte van hun kind vrouw zijn, of dat nu met het invriezen van spermacellen is gebeurd, of niet. De kinderen die zo geboren worden, kunnen momenteel niet erkend worden door hun tweede ouder, en hebben dus in feite minder rechtszekerheid; zelfs al bestaat er in het Belgische recht de mogelijkheid om twee ouders van hetzelfde geslacht te hebben, zij het na adoptie. Deze wettelijke barrière is niet in het belang van het kind. Bovendien is het onderscheid tussen transgender ouders en andere ouders discriminerend. De rechten van transgender ouders en hun kinderen worden momenteel onvoldoende beschermd. Zonder te hoeven raken aan fundamentele rechtsprincipes, zoals de bescherming van de rechten van het kind, en zonder de mensenrechten te hoeven schenden door van iedere transseksuele persoon een onomkeerbare sterilisatie te eisen voor het registreren van een geslachtswijziging, kunnen een hele reeks moeilijkheden vermeden worden mits een kleine aanvulling van het afstammingsrecht.

Het afstammingsrecht is één van de weinige rechtsdomeinen die nog geslachtsspecifiek zijn, er wordt met andere woorden een verschil gemaakt tussen vrouwen en mannen. In een notendop is het vertrekpunt de geboorte van een kind. Wie het kind baart, is de moeder. De echtgenoot van de moeder wordt beschouwd als de vader. Is er geen echtgenoot, dan moet het kind worden erkend. Er zijn een hele reeks regels om mogelijke problemen op te lossen en uitzonderingen op te vangen. Transgender ouderschap kan met zo'n uitzonderingsregel ondervangen worden.

Aanbeveling van het IGVM

In feite is het nodig dat de wet expliciet vermeldt dat in het geval een transseksueel persoon een kind zou verwekken, verwekt hebben, baren, of gebaard hebben, alle rechten en plichten met betrekking tot erkenning van de verwantschap en de juridische consequenties van het ouderschap blijven bestaan, ongeacht het huidige geslacht.

Dit sluit zeer nauw aan bij de huidige regeling voor kinderen die er al zijn op het moment van de geslachtsverandering. Voor hen verandert er in principe niets. Paragraaf 8 van artikel 2 van de wet betreffende transseksualiteit vermeldt dit expliciet. Alle "rechten, bevoegdheden en verplichtingen" in het kader van bestaande afstamming blijven "onverlet". Een geslachtsaanpassing heeft dus in principe geen impact op bestaande afstammingsrelaties, transseksuele personen die kinderen hebben, blijven onverminderd ouder na een wijziging van geslacht en/of voornaam. In paragraaf 8

van artikel 2 moet enkel de mogelijkheid voor nieuwe kinderen toegevoegd worden.

De relatie van transseksuele personen ten opzichte van hun eigen ouders wordt overigens wel geherdefinieerd. Op dit vlak ziet de Belgische wetgever geen contradictie. In de nieuwe geboortecte wordt de omschrijving ‘dochter van’, of ‘zoon van’ immers standaard aangepast.

Met deze aanbeveling wil het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen vermijden dat een maatschappelijke realiteit, namelijk het feit dat sommige transgender personen kinderen krijgen, genegeerd wordt door het rechtssysteem en dat deze kinderen onvoldoende beschermd zouden zijn. Er mag niet van de veronderstelling worden uitgegaan dat transgender personen minder goede ouders zouden zijn.

4) Een wettelijke bescherming tegen pesten op het werk op basis van geslachtswijziging, genderidentiteit en genderexpressie

Eén van de domeinen waar transgender personen het meest problemen ondervinden, is het werk. Het gebeurt regelmatig dat mensen ontslagen worden, gepest worden door collega's, niet ernstig worden genomen tijdens een sollicitatie, verplicht op ziekteverlof worden gestuurd, of niet meer in eenzelfde functie mogen werken.

Aanbeveling van het IGVM

Het zou een belangrijk signaal zijn, mochten geslachtswijziging, genderidentiteit en genderexpressie expliciet worden opgenomen in de wet tegen pesterijen op het werk, zoals dat nu al voor andere discriminatiegronden het geval is.

5) Een goede terugbetalingsregeling van medische kosten in het kader van een transitieproces

Wanneer een transgender persoon opteert om in een transitieproces te stappen, komen daar een hele reeks medische ingrepen en behandelingen bij kijken. Deze ingrepen worden slechts ten dele terugbetaald, omdat het transitieproces zelf niet is opgenomen in de nomenclatuur van het RIZIV.

Aanbeveling van het IGVM

Omwille van de kostprijs van de medische aspecten van een transitieproces, vormt dit voor veel transgender personen een ernstig obstakel dat bovendien de sociale ongelijkheid in de hand werkt. Daarom pleit het Instituut voor de oprichting van een specifieke werkgroep om de terugbetaling van medische kosten in het kader van een transitieproces ten gronde te onderzoeken.

6) Een reflectie over aangepaste identiteitsdocumenten

Wanneer transgender personen opteren voor een geslachtsaanpassende behandeling, maken zij een overgangperiode door die enkele jaren kan duren. Het duurt een tijd voor een hormonenbehandeling zijn vruchten afwerpt, de relatief zware operaties vergen de nodige voorbereiding en herstelperiodes en bovendien leggen de behandelende teams een soort proefperiode op, de zogenaamde ‘real life test’, die de overgangperiode nog verder verlengt.

Een officiële registratie van de geslachtswijziging kan maar nadat dit hele proces doorlopen is. Tijdens de overgangperiode zijn transgender personen extra kwetsbaar voor discriminaties. Eén van de knelpunten is het ontbreken van identiteitspapieren die overeenkomen met het veranderde uiterlijk en/of de nieuwe voornaam. Dat is ook een probleem voor bijvoorbeeld travesties, of transgender personen die niet permanent in één geslachtsrol leven.

Aanbeveling van het IGVM

Een mogelijke oplossing voor dit probleem zou het invoeren van een identiteitsdocument zijn, als aanvulling op de identiteitskaart, voor transgender personen die dit wensen. Een dergelijke ‘trans-ID’ zou de beide voornamen moeten vermelden, twee foto’s van de betrokkene en een neutrale omschrijving die aangeeft dat het tweemaal dezelfde persoon betreft. Deze trans-ID zou bijvoorbeeld verstrekt worden door de diensten van de burgerlijke stand, op eenvoudige aanvraag.

Aanbeveling van het IGVM

Nog een stap verder zou het voorzien van een derde, genderneutrale optie voor identiteitskaarten kunnen zijn. Naast de M en de V zou er bijvoorbeeld een X voorzien kunnen worden voor personen die ervoor opteren dat hun geslacht niet gespecificeerd wordt op de identiteitskaart. Voor gendervariante personen zou dit een oplossing kunnen bieden. Enkele landen voorzien deze mogelijkheid reeds. Australië voorziet een X voor interseksuele personen, dat wil zeggen, personen die geboren worden met onduidelijke, of alleszins minder gemakkelijk te definiëren, geslachtskenmerken.